

Демченко О.П. Творчий підхід як умова успішної організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами / О.П.Демченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія // Зб. наукових праць. – Випуск 26 / [редкол.: М.І.Сметанський (голова) та ін.]. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. – С.252-257.

Демченко Олена Петрівна, к.п.н., доцент кафедри педагогіки ГДПУ імені

Олександра Довженка

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАКЛАСНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Анотація. В статті обґрунтовано значення творчого підходу в професійній діяльності вчителя початкових класів. Доведено, що використання технології колективного творчого виховання є одним із шляхів підвищення якості позакласної виховної роботи з молодшими школярами.

Ключові слова: творчість, креативність, позакласна виховна робота, колективне творче виховання.

Демченко Елена Петровна

ТВОРЧЕСКИЙ ПОДХОД КАК УСЛОВИЕ УСПЕШНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕКЛАССНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ С МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ

Аннотация. В статье обосновано значение творческого подхода в профессиональной деятельности учителя начальных классов. Доказано, что использование технологии коллективного творческого воспитания является одним из путей повышения качества внеклассной воспитательной работы с младшими школьниками.

Ключевые слова: творчество, креативность, внеклассная воспитательная работа, коллективное творческое воспитание.

Demchenko Olena Petrovna

CREATIVE APPROACH AS A CONDITION OF SUCCESSFUL ORGANIZATION OF EXCLUSIVE EXERCISE WORK WITH MORE SCHOOLS

Summary. The article substantiates the importance of the creative approach in the professional activity of the elementary school teacher. It is proved that the use of technology of collective creative education is one of the ways to improve the quality of extracurricular education with junior pupils.

Key words: creativity, creativity, extracurricular educational work, collective creative education.

У період розбудови національної системи освіти держава ставить перед педагогами нове соціальне замовлення: виховання творчої, яскравої, активної, ініціативної, конкурентноздатної людини. Сучасне суспільство потребує особистості «творця і проектувальника життя», яка «вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем...» [5, с.3]. Тому серед важливих особистісних якостей громадянина України, які визначені в меті національного виховання (національна самосвідомість, духовна, правова, економічна, трудова культура тощо) виділяється також творчість.

Розв'язати складне завдання формування майбутніх поколінь в Україні може виконати лише здатний до інноваційної діяльності вихователь. Творча особистість може бути сформованою лише завдяки творчому педагогові, з індивідуальним стилем діяльності, який шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. Такий учитель повинен бути варіативним у своїй діяльності, здатним створювати і вирішувати нестандартні педагогічні ситуації.

Думка про те, що педагогічна діяльність має творчий характер стала вже аксіоматичною, доведена у численних психолого-педагогічних дослідженнях (Ю.Азаров, І.Бех, Н.Гузій, В.Загвязинський, І.Зязюн, В.Кан-Калик, Н.Кічук, А.Макаренко, А.Маркова, В.Моляко, Я.Пономарьов, М.Поташник, Л.Рувинський, С.Сисоєва, В.Сухомлинський, Г.Тарасенко та ін.). Однак у процесі спостереження за організацією педагогами-практиками загальноосвітніх і позашкільних закладів освіти виховної роботи часто виявляється шаблонність, одноманітність, консерватизм, інертність, відсутність творчості, прагнення до новизни, індивідуального стилю.

Метою статті є розкриття значення творчого підходу в професійній діяльності вчителя початкових класів, використання технології колективного творчого виховання з метою підвищення якості позакласної виховної роботи з молодшими школярами.

Тривалі дослідження феномена творчості у цілому й педагогічної творчості зокрема доводять їхню складність і неоднозначність, оскільки фахівці різних галузей науки мають дещо відмінні погляди на механізм творчості. Ми поділяємо думку психологів, які стверджують, що творчий процес є результатом взаємодії двох складових – логічної та психічної (інтуїтивної). Як зазначає Я.Пономарьов, інтуїтивне випереджує логічне. Він доводить, що «логічне розв'язання творчої задачі виникає лише на базі інтуїтивного, тобто тоді, коли задачу вже фактично розв'язано. Логічне розв'язання спричиняє потреба передати інтуїтивно знайдене іншій людині, обґрунтувати, довести правомірність такого розв'язання...» [9, с.194].

Стає очевидним, що для розвитку творчих здібностей людини необхідно розвивати її інтуїцію. Відповідно вчителю для успішної організації виховного процесу на творчому рівні необхідно розвивати педагогічну інтуїцію. Однак інтуїтивне розв'язання задачі не виникає саме по собі. Досі невідомо, що щоб інтуїцію виявляли люди, які б не мали знань у відповідній галузі знань [3].

Відповідно творчо розв'язувати складні педагогічні ситуації, які постійно виникають у навчально-виховному процесі, зможе лише той учитель, який усвідомлено засвоїв теоретичні основи, методика навчання й виховання, проаналізував і вивчив класичний педагогічний досвід, передовий досвід вихователів регіону, роботу своїх колег тощо.

Переконливим прикладом організації педагогічного процесу на творчому рівні є новаторська діяльність А.Макаренка, який розробив технологію виховання в колективній і в різнобічній діяльності. Педагог, описуючи в своїй праці «Педагогічна поема» [7] перші місяці створення колонії імені Горського, говорить про них, як часи «пошуків істини», пошуку ефективних шляхів і методів виховання. За словами А.Макаренка, він за все своє життя не прочитав скільки педагогічної літератури, скільки зимою 1920 року, шукаючи відповіді на складні запитання. Напружена робота педагога з вивчення праць класиків педагогіки в поєднанні з аналізом складних педагогічних ситуацій, що виникали кожного дня в колонії, бажанням знайти вихід, стали справжнім процесом творення нової методики виховання.

Останнім часом актуалізувались психолого-педагогічні дослідження, які доводять необхідність творчої організації виховного процесу й розкривають особливості саме педагогічної творчості. Творчий характер виховної діяльності, насамперед, зумовлений її сутністю, яка передбачає «творення нового, творення людини через пробудження її внутрішніх сутнісних сил» [2, с.13]. Діяльність вихователя не може бути не творчою, бо вона має діалектичну основу, повинна бути „перетворювальною”, спрямованою на „зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню і вдосконаленню” [1, с.6].

Творчий характер педагогічної праці зумовлюють усі його учасники, суб'єкти, вихователі й діти, які є неповторними [10, с.6]. Постійна динаміка спостерігається в усіх особистісних сферах вихованців, в їхніх емоціях, почуттях, поглядах, поведінці тощо. Вихователь, який працює з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку, має справу з унікальною особистістю, в якій процес становлення відбувається надзвичайно інтенсивно, в якій закладаються основи характеру, динамічними є всі психічні процеси.

Також слід зазначити, що систематично оновлюється соціальна ситуація, обставини, в якій відбувається виховання. Виховний процес складається з безкінечного ланцюга нових педагогічних ситуацій, які потребують негайного розв'язання і використання в нестандартних умовах, оригінальних варіаціях методів і прийомів.

Усі перелічені фактори також зумовлюють складність і неповторність творчості в педагогічній діяльності порівно із творчістю в науці, мистецтві, техніці. Зокрема, В.Загвязниський, Н.Кічук та ін. [2; 6] виділяють професійно значущі особливості педагогічної творчості:

- *Спресованість в часі*, яка зумовлена потребою, як це буває, негайно діяти. Вчитель не може чекати, доки прийде «осяяння», він повинен знайти оптимальну методику заняття, яке відбудеться сьогодні, а найчастіше прийняти рішення на самому уроці, в лічені секунди, якщо склалася не передбачена заздалегідь ситуація, можливе несподіване ускладнення.

- *Відносна віддаленість наслідків* (нерідко ледве помітних, часткових). Будучи обмеженою в часі, здійснюючись безперервно і систематично, педагогічна творчість приносить плоди, що визрівають, як правило, далеко не відразу.

- *Спрямованість на досягнення лише позитивних результатів*. У виховному процесі негативні результати припустимі лише в уявних пробах і прикидках, а такі спроби перевірки гіпотез, як доказ від супротивного, доведення до абсурду, протипоказані в практичній діяльності вчителя.

- *Співтворчий характер взаємодії суб'єктів педагогічного процесу*, в якій тісно переплітається творчість усього вчительського колективу, батьків,

вихованців. Один із основних партнерів педагога по творчості – вихованець, надзвичайно складний, динамічний, неповторний.

- *Публічність професійної праці вчителя.* Значна частина педагогічної творчості здійснюється на людях, в публічній обстановці. Це вимагає від учителя вміння управляти своїми психічними станами, оперативно викликати в себе і учнів творчу насагу.

- *Особливість предмету творчості* – людини, що розвивається, формується, і її «інструменту» - особистості «вихователя-творця».

Проведені нами у процесі емпіричного дослідження анкетування, спостереження за організацією вчителями початкових класів шкіл м.Вінниці, м.Бара, Барського району позакласної виховної роботи виявили ряд суттєвих недоліків. Хочемо зазначити, що педагоги, часто транслюють методику проведення уроку на методику організації форми виховання. Так звані «виховні години», які проводяться у багатьох школах за сталим розкладом, регламентовані в часі, нагадують звичайний урок, його традиційну структуру, регламентованість.

Фактично вчитель є повністю автором і «реалізатором» форми виховання, яка в масовій практиці найчастіше називається терміном «виховний захід». Однак вислів «виховний захід» не зовсім відповідає сучасному розумінню сутності виховної роботи, особистісно зорієнтованому підходу до її організації. «Захід» передбачає одноразові, фрагментарні, роз'єднані виховні впливи. Виховний процес, в основі якого лежать окремі заходи, компанії, не може бути результативним. Тому ми погоджуємося з думкою, що вислів «виховний захід», «педагогіка заходів» можна трактувати як синоніми формально-бюрократичної педагогіки, коли виховна робота спрямовується не на особистість, а на виконання планів і формальне дотримання встановлених традицій [8, с. 498].

За нашими висновками, у процесі організації позакласної виховної роботи через виховний захід, діти включаються в діяльність найчастіше лише на етапі його реалізації. Підтвердженням цьому є типова ситуація, яку ми спостерігали в одній із початкових шкіл Барського району. На перерві перед початком виховної години, яка проводиться один раз на тиждень п'ятим уроком, діти підійшли до вчителя із запитанням: «*Про що сьогодні буде виховна година?*» і отримати

стандартну відповідь: *«Продзвонить дзвінок і ви почуєте тему, мету нашого виховного заходу»*. У цій фразі повністю виявляється сутність формального й нетворчого підходу до проведення позакласної виховної роботи, який надає вихованню штучності, примітивності, уподібнює його до процесу навчання (не в кращому сенсі). Наслідком цього є незначні результати, низький «коефіцієнт корисної дії» такого виховного заходу, наявність «педагогічного браку», зниження інтересу й активності вихованців під час проведення виховної години. Вихованці є об'єктами, пасивними спостерігачами у процесі реалізації розробленого вчителем плану-конспекту виховного заходу, «статистами» для формального виконання його професійних обов'язків.

Незначним винятком є проведення ранків, присвячених державним чи народно-релігійним святкам. Під час їх організації здійснюється невелика підготовча робота, до якої вчителі епізодично включають вихованців: роздають дітям для вивчення вірші, розучують з ними пісні, а в кращому випадку – танці, сценки; просять принести матеріали й реквізити для оформлення приміщень (квіти, овочі й фрукти, рушники, предмети побуту тощо); дають доручення підготувати костюми.

Ще одним недоліком в організації позакласної виховної роботи є те, що,

Підтвердженням нетворчого ставлення частини вчителів початкових класів до організації виховної роботи став аналіз їхніх планів, у яких нами також виявлено ряд недоліків: відсутність чіткості, використання одних і тих же форм роботи з різних напрямів, неврахування вікових та індивідуальних особливостей школярів у вихованні, калькування й шаблонність у позаурочній роботі, поверховість планів, відсутність індивідуальних форм позаурочної роботи тощо. Тривожить той факт, що вчителі складають безграмотні й поверхові плани позаурочної виховної роботи, які є низкою безсистемно дібраних виховних заходів, не мають єдиної мети, не можуть сприяти всебічному розвитку і гармонійному вихованню школярів у позакласній роботі.

Нами встановлено об'єктивні й суб'єктивні чинники, які не дають можливість учителям початкових класів, на їхній погляд, урізноманітнити позакласну виховну роботу, організувати її на творчих засадах. Вони пов'язані з

проблемами фахової підготовки студентів у ВНЗ, негативним ставленням до виховної роботи в цілому та недостатньою методичною розробленістю форм позаурочної роботи. Результати аналізу відповідей респондентів на запитання анкети узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Причини недоліків у організації позаурочної роботи

Причини	%
Дидактична спрямованість підготовки вчителя у ВНЗ	22
Відсутність необхідного досвіду організації виховної роботи	20
Оцінка професіоналізму педагога у закладі освіти з боку адміністрації, колег, у першу чергу, як учителя, а не вихователя	18
Нерозробленість методики організації позакласної виховної роботи	16
Консерватизм учителів, які не хочуть змінювати традиційний стиль роботи	10
Відсутність стимулювання праці творчого вчителя	8
Недостатня матеріально-технічна база школи	4

Вважаємо, що одним із шляхів удосконалення позакласної виховної роботи є організація кожної форми виховання за технологією колективної творчої справи (КТС), започаткованої А.Макаренком, узагальненої й адаптованої сучасним російським ученим І.Івановим [4]. Колективні творчі справи – це, передусім, прояв життєво-практичної громадської турботи вихованців про поліпшення спільного життя, це сукупність певних дій на загальну користь і радість колективу. Це *справа колективна*, тому що планується, готується, здійснюється і обговорюється всіма учасниками. Вона – *творча*, тому що на кожній стадії її здійснення спільно педагоги й учні ведуть пошук найкращих шляхів вирішення спільного завдання; бо справа не робиться за шаблоном, завжди розкриває нові можливості її учасників. Творчість є показником рівня розвитку колективного мислення, що дає можливість спілкуватися не за заданим сценарієм, а за вигадкою, фантазією, імпровізацією, грою, відкриттям нового.

Технологія колективного творчого виховання передбачає співтворчість вихователя й вихованців, неперервний спільний пошук найкращих життєво важливих завдань на всіх етапах її проведення: цілепокладання, планування,

підготовки, реалізації, підбиття підсумків й аналізу (рефлексії), стадії найближчого застосування. Творчий підхід до процесу виховання забезпечується як групою засобів дружньої виховної турботи (збудження, переконання, привчання, дружньої поваги, «довіра відповідальним дорученням», схвалення, захоплення «дружнім сюрпризом», «секретним договором» тощо), співдружності старших та молодших колективів, роботи з рідними вихованців, співдружності педагогів, так і основними виховними засобами (колективна організаторська діяльність, колективні творчі справи, творчі ігри, творчі свята) [9].

У процесі проведення КТС виховання стає творчим процесом, як для вчителя, так і для дітей. Однак ініціатором, «режисером», лідером, який може захопити дітей і повести за собою, все-таки повинен бути педагог. Вихователь, який працює з дітьми за цією технологією, повинен мати високий рівень творчого потенціалу. Це вимагає сформованості в нього якостей, які характеризують творчу особистість: оригінальність й гнучкість мислення, евристичність, здатність до уяви й фантазії, активність, ініціативність, самостійність, здібність до подолання інерції, широту асоціацій, спостережливість, інтуїцію, емпатію, рефлексію, прагнення до нового й до пізнання, почуття гумору тощо. Вихователь повинен володіти достатніми вміннями у сфері організаторської та комунікативної діяльності.

Отже, процес виховання за своєю сутністю є діалектичним, тому потребує творчого підходу до його організації. Лише ініціативний, схильний до новаторства, оригінальності мислення й дій вихователь зможе виконати нове соціальне замовлення з формування конкурентноздатної людини нового покоління. Сучасною технологією, яка повністю відповідає творчому характеру виховного процесу, є колективне творче виховання. Її використання в роботі вчителів початкових класів може суттєво покращити рівень вихованості дітей молодшого шкільного віку, сприяти розв'язанню складних педагогічних завдань. Перспективним напрямом, на наш погляд, є обґрунтування особливостей використання технології колективного творчого виховання у процесі організації конкретних форм виховання з урахуванням вікових особливостей молодших школярів.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади: Навч.-метод. посібник. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя / Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія. – К., 2000.- С.13-20.
3. Давиденко А.А. Логіка і психологія у творчій діяльності людини //Педагогіка і психологія. – 2006. - №3 (52). – С.79-86.
4. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел. - М.: Просвещение, 1990. – 144 с.
5. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи //Освіта. – 2000. –30 серпня-6 вересня. – С.3-6.
6. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя. – К., Либідь, 1991. – 95 с.
7. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – К.: Рад. шк., 1988. – 512 с.
8. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – 5-е видання, доповнене і перероблене. – К., 2007. – 656 с.
9. Освітні технології: Навчально-методичний посібник /За ред О.М. Пехоти. – К.: АСК, 2002. – 255 с.
10. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Наука, 1976. – 303 с.
11. Поташник М.М. Как развивать педагогическое творчество. – М.,1987. –256 с.
12. Тарасенко Г.С. Педагогічна евристика в системі фахової підготовки вчителя початкових класів // Сучасні інформаційні технології навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Вип. 14. – Київ – Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2007. – С. 431-435.

